

Dramsko izražavanje djece u dječjem vrtiću

Milički, Barbara

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:591692>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Barbara Milički

DRAMSKO IZRAŽAVANJE DJECE U DJEČJEM VRTIĆU

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, lipanj, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Barbara Milički

DRAMSKO IZRAŽAVANJE DJECE U DJEČJEM VRTIĆU

ZAVRŠNI RAD

Mentor rada:

Dr. sc. Maša Rimac Jurinović

Zagreb, lipanj, 2022.

Sadržaj

1. UVOD	1
2.KREATIVNOST	2
2.1. <i>Pojam kreativnosti</i>	2
2.2. <i>Kreativnost i spontanost</i>	3
2.3. <i>Sputavanje kreativnosti</i>	3
2.4. <i>Dramski odgoj u dječjem vrtiću</i>	4
3. DJEČJA IGRA	6
4. DRAMSKE IGRE	8
5. DRAMSKO IZRAŽAVANJE U PRAKSI	11
6. PRIKAZ DRAMSKIH RADIONICA	13
7. VREDNOVANJE U PODRUČJU DRAMSKOGA IZRAŽAVANJA	24
7.1. <i>Samoevaluacija</i>	24
7.2. <i>Mišljenje odgojitelja</i>	25
8. ZAKLJUČAK	26
LITERATURA	28

SAŽETAK

U ovome radu predstaviti će se tema važnosti dramskog izražavanja djece u dječjem vrtiću. Govorit će se o kreativnosti i stvaralaštvu općenito te o ponašanjima odraslih koji mogu spriječiti razvoj kreativnosti kod djece. Napravit će se poveznica između dramskog izražavanja i dječje igre te će se istaknuti važnost i uloga odgojitelja prilikom provođenja dramskih aktivnosti u dječjem vrtiću. Predstaviti će se dobrobiti koje dramsko izražavanje nosi sa sobom te što o dramskom izražavanju djece u dječjem vrtiću piše u *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, temeljnom dokumentu za rad u okviru ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izdanom 2014. godine (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta). Također, razmatrat će se koliku podršku odgojiteljima daje spomenuti dokument. Naposljetku će biti predstavljene dramske radionice koje sadrže dramske igre i dramske tehnike koje mogu pomoći kod poticanja dječje kreativnosti, ali i za ostvarivanje dobrobiti propisanih dokumentima. Budući da su neke od priloženih dramskih radionica provedene u dječjem vrtiću sa šestogodišnjom djecom, rad donosi i evaluaciju na provedene dramske aktivnosti. Provođenjem dramskih aktivnosti te poticanjem dramskog izražavanja djece u dječjem vrtiću, ostvaruju se ciljevi odgojno-obrazovnoga rada na jedan kreativniji način, djeci blizak kao jedan od načina poticanja dječje kreativnosti u svim aspektima dječjeg rasta i razvoja.

Ključne riječi: djeca, dramsko izražavanje, kreativnost

SUMMARY

Dramatic expression of children in kindergarten

In this study it will be present the topic of the importance of dramatic expression of children in kindergarten. Creativity and creativity in general will be discussed, as well as adult behaviors that can prevent the development of creativity in children. A link will be made between dramatic expression and children's play, and the importance and role of educators in conducting dramatic activities in kindergarten will be emphasized. The benefits of dramatic expression and what is written about the dramatic expression of children in kindergarten in the National Curriculum for Early and Preschool Education, the basic document for work in early and preschool education, issued in 2014 by Ministry of Science, Education and Sports. Also, it will be considered how much support the document provides to educators. Finally, drama workshops will be presented that contain drama games and drama techniques that can help encourage children's creativity. Since some of the attached drama workshops were conducted in a kindergarten with six-year-old children, the paper also brings an evaluation of the implemented drama activities. By conducting drama games and techniques and encouraging dramatic expression of children in kindergarten, the thesis was confirmed that dramatic activities of this type really encourage children's creativity and also encourage them to think, develop critical thinking, enrich vocabulary, teamwork, develop prosocial behavior and with themselves they bring many other benefits that encourage the child to become an independent individual.

Keywords: children, dramatic expression, creativity

1. UVOD

Kreativnost i želja za stvaralačkim aktivnostima prisutna je među ljudima još od davnih vremena. Svakodnevnim napretkom, suvremeni koncept odgoja i obrazovanja mladih temelji se na poticanju njihove kreativnosti već od najranije dobi. Međutim, kreativnost djece često znaju sputavati ponajprije odrasli, a uvriježeno je mišljenje da upravo sustav obrazovanja usporava djecu u pokretanju svoga unutarnjeg mehanizma stvaralaštva i kreativnog izražavanja. Smatra se da je upravo odgojitelj taj koji bi trebao poticati djecu da se oslobode, da pokažu svoju spontanost te da oplemene svoj život i u području dramskoga izražavanja. Dramsko je izražavanje skup dramskih metoda i tehnika kojima se utječe na cjelovit razvoj i sazrijevanje djeteta, navode Gruić, Vignjević i Rimac Jurinović (2018). S obzirom na to da je dječja primarna aktivnost igra, upravo raznim oblicima dramskoga izražavanja dijete zadovoljava svoju potrebu za istom. Bez obzira na to što je dramska umjetnost jedna od drevnih umjetnosti, ona još uvijek nije sustavno podržana teorijom i metodikom u dječjim vrtićima u Republici Hrvatskoj. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) u potpunosti potiče i podržava provođenje svih oblika umjetnosti i pripadajućih načina izražavanja djece u dječjem vrtiću, uključujući i dramsko izražavanje te odgojiteljima daje autonomiju da sami osmisle aktivnosti koje će provoditi s djecom. Sa željom da se naglasi važnost provođenja dramskih aktivnosti u dječjem vrtiću, osmišljeno je pet dramskih radionica, od kojih su u dječjem vrtiću sa šestogodišnjom djecom provedene dvije. Prva je dramska radionica osmišljena kako bi se djecu upoznalo s dramskim aktivnostima te kako bi se stvorio dramski doživljaj, dok su predlošci za osmišljavanje ostalih četiriju dramskih radionica bile problemske slikovnice koje na djeci razumljiv i zanimljiv način predstavljaju probleme/teme s kojima se djeca svakodnevno susreću. U ovim su se dramskim radionicama konkretno prikazale teme o važnosti redovitog pranja zubi, o zajedništvu i prihvaćanju, o zdravoj prehrani te o utjecaju televizije i tehnologije na čovjeka te o korištenju slobodnog vremena. Tijekom provođenja dviju rdionica, djeci se dala mogućnost za samostalni dramski izričaj te za rad u parovima, manjim ili većim skupinama. Naglasak je na pokretu, zvuku i glasu te na poticanju dramskog izražavanja djece.

2.KREATIVNOST

2.1. Pojam kreativnosti

Na početku poglavlja valjalo bi definirati sam pojam kreativnosti. Riječ je pojmu vrlo širokog značenja te ga svaki autor objašnjava na drugačiji način. Slunjski (2013) govori da je to zasigurno složeni mentalni proces koji ovisi o osobnom razvoju, ali i koji uključuje stvaranje novih ideja i pojmova, novih rješenja problema te stvaranje novih veza između postojećih ideja ili pojmova. Vodeći se znanstvenim spoznajama, Nola (1987) navodi kako je stvaralaštvo opća genetička osobina i ljudska kvaliteta te univerzalna ljudska snaga i mogućnost koja je karakteristična za sva ljudska bića, a razlikuje se u rasponu, intenzitetu i razinama koje pojedinci posjeduju. Također objašnjava kako stvaralaštvo zahvaća sve sfere ljudskog života jer su stvaralaštvo i kreativnost općenito, prisutni među ljudima još od vremena kada je čovjek živio u špiljama. Napretkom tehnologije, čovjekov se stil života u potpunosti promijenio. U ljudima se pojavljuje žudnja za promjenama te je ljudskom društvu na dnevnoj razini potrebna kreativnost i inovativnost, ponajprije kako bi si olakšali život. Postaje jasno da je stvaralaštvo bit života jer bi bez kreativnih pojedinaca i njihovih doprinosa napretku, ljudi još uvijek živjeli u pećinama.

Pitanje koje zanima vjerojatno sve jest postoji li spona između kreativnosti i opće inteligencije. Supek (1987) kazuje kako je nakon provedenih istraživanja uvriježen zaključak Ellisa Paula Torrancea (1962) koji tvrdi da se kreativnost i opća inteligencija ne pokrivaju. Također, Supek (1987) navodi da što se tiče razlike između spolovima u pogledu kreativnosti, ne postoje razlike među spolovima: djevojčice i dječaci podjednako su kreativni. Proučavajući razvoj kreativnosti, teoretičari su osmislili pojam kreativnog odgoja. Definirali su ga kao proces u kojem dijete spoznaje svoju ljudsku moć, svoj intelekt i načine izražavanja te ga koristi kako bi revitalizirao civilizaciju koju nasljeđuje (Nola 1987, prema Morris 1969).

Kako bi se razvijala kreativnost, nužno je stvoriti podržavajuće ozračje između odraslih i djece jer se samo na taj način djeca mogu osloboditi svih zadržki i krenuti u stvaralački proces. Upravo i sama Nola u knjizi Rudija Supeka *Dijete i kreativnost* (1987) ističe da je razvoj kreativnih ličnosti značajan zahtjev odgoja mladeži te da se suvremeni koncept odgoja i obrazovanja mladih temelji na kreativnosti. Objlašavajući misli francuskog teoretičara J. J. Servan-Schreibera i sama Nola (1987) objašnjava kako je razvoj kreativnih ličnosti neophodan

za razvoj ljudskog društva te kako bi se kreativnost morala poticati kod djece već od najranije dobi. Ono što je važno jest da se poštuju dječje kreativne ideje, da ih se ne osuđuje te da ih se na jedva primjetan način navodi da sami dođu do rješenja.

2.2. Kreativnost i spontanost

Bitno je shvatiti da su djeca kreativna bez ikakvog napora, ona su takva prirodna. Kako bi dijete bilo kreativno, važno je da bude spontano. Spontanost i kreativnost su proporcionalni pojmovi, jedno je preduvjet drugome. Naravno, biti spontan, ne znači nužno biti kreativan, no ako je spontanost smanjena, kreativnost ne može dostići svoju puninu, ističe Beck-Dvoržak (1987). Nadalje, autorica navodi da u vrijeme socijalizacije i ulaskom djeteta u odgojno-obrazovni sustav, ono gubi dio svoje spontanosti. Ističe kako su djeca rane i predškolske dobi spontanija i kreativnija od djece koja su ušla u školski sustav.

Dječju spontanost mogu suzbijati, a na koncu i *ugasiti* strog odgoj, roditelji koji previše kontroliraju svoju djecu, strah koji dijete proživljava te čak i vlastita svijest ako je prestroga. Beck-Dvoržak (1987, prema Moreno, 1965) navodi kako su psihodrama, individualna ili grupna scenska psihoterapija te psihodramatske igre jedne od najboljih metoda kojima se spontanost i kreativnost mogu vratiti. Ladika (1987) opisuje kako vođena improvizacija pomaže povučenoj djeci da se opuste i da postupno oslobađaju svoju spontanost. Kazuje kako djeca krećući se u prostoru među ostalom djecom ne osjećaju da bilo tko gleda u njih, nego oni postepeno sami u sebi grade svoj doživljaj, identificiraju se s prostorom i radnjom koju im voditelj opisuje i osjećaju se slobodnima.

2.3. Sputavanje kreativnosti

Dijete se u procesu socijalizacije stalno susreće sa zaprekama, ograničenjima koja mu nameću odrasli te pokušajem da ga se ukalupi. Upravo je to ono što ga sprječava da svoju kreativnost izrazi u svoj svojoj punini. I sama Slunjski (2013) spominje kako se kreativnost sputava kod većine djece. Ona naime govori kako roditelji ili općenito ljudi koji rade s djecom imaju potrebu ispravljati djecu i to ne zato da bi im nanijeli štetu, već kako bi im u što ranijoj dobi prenijeli što više znanja te kako bi djecu prilagodili okolini, odnosno uklopili ih u okvir

koji nameće društvo. Supek (1987) kazuje kako je već i Freud (1910) izrazio mišljenje kako odrasli ne bi trebali *kočiti* djecu prilikom izražavanja jer tada ona nauče potiskivati svoju prirodu i postaju pojedinci koji se prilagođavaju zahtjevima okoline kako ne bi dolazili u sukobe s okolinom. Uz to navodi kako su djeca koja ne dozvoljavaju takav način manipulacije nad sobom originalnija, znatijelnija, veselija, otvorenija, neovisnija te da lakše prihvaćaju sami sebe. Sve se ove kreativne crte ličnosti očituju u samome proizvodu kreativnosti.

Mnogi bi se složili kako je upravo sustav obrazovanja taj koji naglašava osiguravanje društvenog kontinuiteta i učenja po zadanim predlošcima te da upravo on osporava djecu u pokretanju svoga unutarnjega mehanizma stvaralaštva i kreativnog izražavanja. Uvriježeno je mišljenje da školski sustav nije u službi djeteta, već da on nameće djeci da u svemu postoji samo jedan točan odgovor. Smatra se da on sputava djecu da razviju divergentno mišljenje, da preuzmu inicijativu i pokažu maštovitost i originalnost. S obzirom na to da se puno roditelja boji da im dijete ne odskače previše od zadanih okvira, mali broj njih zapravo zna ohrabriti svoje dijete da isproba nešto novo, da se istakne u masi i svojim entuzijazmom stvori nove ideje. Tu se postavlja pitanje tko bi trebao poticati djecu da se oslobode, da pokažu svoju spontanost, da razvijaju svoje stvaralaštvo u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima te da oplemene svoj život uz pomoć raznih aktivnosti. Odgovor je odgojitelj. A u tome mu na raspolaganju stoji mnoštvo metodičkih pristupa, a jedan je od njih i dramski odgoj.

2.4. Dramski odgoj u dječjem vrtiću

Unutar dramske pedagogije koja uključuje dramaturgiju, teatrologiju, pedagogiju i razne grane kazališnoga umjetničkog područja, ostvaruje se i dramski odgoj, pišu Gruić, Vignjević i Rimac Jurinović (2018). Autorice također objašnjavaju kako područje dramske pedagogije razvija svoju specifičnu metodiku, to jest, sustav metoda poučavanja kojima se dolazi do postavljenih ciljeva. Dramski odgoj oblik je rada s djecom, mladima i odraslima koji na razne načine upoznaju dramski medij: bilo kao gledatelji umjetničke prikazivačke forme ili kao aktivni sudionici koji ulaze u uloge i zamišljene situacije kako bi pojedinci razvili razne humane vrijednosti i psihofizičke vještine. Autorice (2018) objašnjavaju kako se unutar dramskoga odgoja izdvajaju tri velika područja: dramsko izražavanje, dramsko stvaralaštvo i dramska kultura. Dramsko izražavanje obuhvaća sve oblike dramskoga odgoja kojima se utječe na odrastanje i sazrijevanje pojedinca, a ne na njegovu profesionalnu dramsku formaciju. Cilj

dramskoga izražavanja nije stvoriti glumca i/ili predstavu, već dramskim aktivnostima doći do samospoznajnih, razvojnih i obrazovnih ciljeva. Za razliku od dramskog izražavanja, dramsko stvaralaštvo obuhvaća dramsku izobrazbu te za cilj ima dovesti sudionike do aktivnoga i kompetentnoga sudjelovanja u stvaranju i igranju predstave. Na kraju, dramska kultura obuhvaća teorijsku dramsku naobrazbu koja se nadopunjuje gledanjem, analizom i vrednovanjem predstava.

U trenucima vođenja kreativnog procesa s djecom, odgojitelj je i sam stvaratelj. Ladika (1983) naglašava kako je voditelj, u ovom slučaju odgojitelj, najvažnija ličnost u dječjem dramskom izražavanju jer upravo on potiče na igru i po potrebi nenametljivo sudjeluje u njoj. Potiče stidljivu djecu da se uključe, ali i stvara pozitivne emocije kod djece time što uvijek izaziva živ interes među njima. Voditelj mora znati zaokupiti dječju pozornost. Važno je imati na umu da kad odrasla osoba preuzima neku ulogu u dječjoj igri, ona mora preuzeti jezik djece.

Gruić, Vignjević i Rimac Jurinović (2018) ističu kako svi oblici dramskoga rada s djecom traže iste ili slične kompetencije odgojitelja. On bi trebao biti kompetentan stručnjak koji će prepoznati i razumjeti važnost oslobađanja djetetovih kreativnih potencijala i poticati dječje izražavanje na svim poljima umjetnosti. Krušić (2018) napominje da bi odgojitelj odgovorio tim zadaćama, on mora biti fleksibilan i nerijetko na licu mjesta primijeniti širok spektar dramskih tehnika. Slunjski (2013, prema Belamarić 1987) kazuje kako pretjerane pohvale radnji koje dijete pasivno ponavlja, također mogu unazaditi djetetovu kreativnost. Supek (1987) govori kako bi odgojitelj trebao znati da djeca imaju snažnu potrebu da svoj rad i doživljaj pokažu drugima te da bi upravo odgojitelj trebao omogućiti djeci da svoj rad prikažu kroz predstavu i to na način da scenski doživljaj cijele skupine djece bude prikazan kao jedinstven stvaralački čin.

No, Slunjski (2013) pak opominje kako pretjerano uvježbavanje djece da izvedu neki pokret uništava njihovu kreativnost i prirodu. Uz to savjetuje da je bolje djecu poticati na slobodno izražavanje tako da svako dijete prikaže nešto na svoj način, nego da ih se uvježbava da svi rade isto. Također objašnjava kako je važno djeci prilikom dramskih aktivnosti zadavati razne problemske zadatke kako bi se kreativne ličnosti kontinuirano razvijale. Stajući u obranu djece, Supek (1987) objašnjava kako su djeca već u najranijoj dobi sposobna riješiti problem s kojim se susreću, samo ako im odgojitelj pokaže da vjeruje u njih. Na taj način djeca stječu iskustva te mnoge zakonitosti shvaćaju u vrlo ranoj dobi. Upravo se time treba voditi i prilikom dramskog stvaralaštva s djecom. Voditelj dramske radionice mora biti nenametljiv kako bi

djeca ispoljila sav svoj stvaralački potencijal. On nije tu kako bi predlagao rješenja umjesto djece već kako bi na suptilan način vodio djecu kroz dramski proces i dopustio im da se zanose i budu potpuno angažirani. Kunić (1990) objašnjava kako je djeci potreban čovjek koji će se s njima igrati i koji će im pomoći u otkrivanju svjetova koji postoje u njihovoj igri i mašti. Važno je oslušivati djecu i pustiti njih da vode bilo kakvu vrstu aktivnosti, odnosno igre, jer ipak, djeci je sve igra i u njoj je sve moguće.

3. DJEČJA IGRA

Nedvojbeno, igra je aktivnost pretežno vezana za djetinjstvo. Dječja je igra složen pojam te je upravo ona izraz istraživanja djece da pronađu odgovor kako da žive i kakva da budu. Pojava igre povezana je, kako prenosi Duran (2001), s pojavom učenja te se s njome izgrađuju oni oblici ponašanja koji su pojedincu potrebni za opstanak. Također objašnjava kako je igra dugotrajnija i složenija u razvijenijih vrsta, a sam pojam igre odnosi se na velik broj aktivnosti. Stručnjaci igru na spoznajnoj razini dijele na tri kategorije: funkcionalnu igru, simboličku igru i igre s pravilima (Duran 2001).

Simbolička igra ili igra pretvaranja smatra se razvojnim fenomenom upravo zato što kroz nju djeca imaju potrebu živjeti društveni život te kroz nju zamišljaju svoje i tuđe odnose i emocije u najrazličitijim situacijama, a na taj se način posebno razvija društvenost među djecom. U životu djece, stvaralaštvo se najbolje očituje kroz dječju igru. Navodeći misli Thorntona i Burtona (2007), Slunjski (2013) spominje kako djeca sve svoje želje, znanja, osjećaje, misli i doživljaje ispoljavaju kroz neku vrstu umjetnosti. Ladika (1987, prema Golton i Clero, 1973) ističe da je dijete po prirodi stvaralac. I sama Nola (1987) objašnjava kako je koncentracija djece u igri snažna, te da dijete u njoj sudjeluje cijelim svojim bićem.

Dijete je u igri potpuno spontano, otvoreno i angažirano, kroz nju razvija svoju maštu i kreativnost te uči poštovati redoslijed i misaonim procesima rješavati probleme (Nola, 1987). Dječja je igra neponovljiva, ona može trajati satima i zahtjeva izrazit tjelesni i emocionalni napor. Važno je naglasiti kako je u dječjoj igri proces važniji nego ishod akcije. Izvrsno je organizirana, djeca na licu mjesta dodjeljuju uloge, uživljavaju se u situacije, postavljaju zaplete i rješavaju rasplete. Ono što ju također karakterizira jest apsolutna prirodnost djece, a neizmjerne je bitno da ju odrasli ne prekidaju. Uplitanjem odraslih, gubi se originalnost i

emotivna angažiranost te se smanjuje kreativnost djece. Odrasli ne mogu biti spontani u dječjoj igri jer se više ne znaju igrati kao djeca. Djeca ne razmišljaju kao odrasli te je, kako kaže Nola (1987), traženje da djeca hodaju u cipelama odraslih, njima neprirodno, zbunjuje ih, teško im je i zamorno te na kraju krajeva obustavlja njihovu kreativnost. Nevjerojatno je tražiti od djece da imitiraju odrasle jer oni za to nemaju psihičkih mogućnosti ni iskustva. Stoga je od izuzetne važnosti pustiti djecu da idu kroz svijet svojim tempom i na svoj način jer je to njima prirodno.

Starc i suradnici (2004) objašnjavaju kako se dijete razvija i raste preko igre te kako je dječja igra djetetova temeljna aktivnost preko koje se iskušavaju različiti aspekti tjelesnog, socijalnog, emocionalnog i spoznajnog razvoja djeteta. Dječja je igra sama po sebi vrlo složen pojam i na taj način djeca proživljavaju iskustvo istraživanja smisla i života, uzroka i posljedica, potiče ih da komuniciraju sami sa sobom, ali i sa svojom okolinom.

I sam se Krušić (2018) slaže kako je dječja igra, konkretnije igra pretvaranja, bazična aktivnost u kojoj je dijete motivirano željom da živi društveni život s ostalim članovima društva, na način da modelira norme, ciljeve i motive odraslih. Kunić (1990) smatra kako je igra pravi kreativni rad, jer se kroz nju osjeća emocionalna napetost i spremnost djeteta da se izrazi. Upravo igra pretvaranja ima za cilj poučiti dijete međuljudskim odnosima i emocijama te pravilima ponašanja. Krušić (2018), referirajući se na Vigotskog, naglašava kako igra pretvaranja ima poseban utjecaj na dramsko izražavanje i dramsku pedagogiju u cjelini upravo iz razloga što je kroz nju, dijete izvršilo *zonu idućeg razvoja*, to jest, u igri je dijete uvijek za glavu više od samoga sebe jer povećava svoje tendencije razvoja.

Upravo je igra pretvaranja organizirani oblik dramske igre jer se koristi kao najprimjereniji didaktički oblik putem kojeg djeca uz pomoć raznih tehnika i postupaka spoznaju svijet. Dramske su aktivnosti odličan način da dijete kroz riječi i pokret izrazi sebe i ono kako se osjeća. Referirajući se na riječi Lorisa Malaguzzija (1998), Slunjski (2013) podsjeća na rečenicu da djeca govore *stotinu simboličkih jezika* te da se odrastanjem neki od njih gube, no da u velikoj mjeri ovisi o odraslima koji se bave s djecom, koje će jezike umjetnosti djeca zadržati.

4. DRAMSKE IGRE

Dramske igre postoje od kad je čovjek na Zemlji. Još kao novorođenče, dijete upravo na taj način stupa u prvi kontakt sa svijetom. Gestikulira mimikom lica, koristi pokret, zatim počinje voditi dijaloge i monologe i na kraju se uključuje u razne društvene situacije. Dijete na taj način uči, a ujedno i zadovoljava svoju potrebu za igrom. Prilikom rada s djecom, ne daje im se sve gotovo, već ih se pušta da sami istražuju mogućnosti koje su im date i predlažu moguća rješenja i rasplete.

Dramskim se aktivnostima djeca uživljavaju u nepostojeće, ali njima iznimno stvarne svjetove, kontroliraju vlastite situacije i čine ono što u stvarnom životu ne mogu. Često igraju osobe i situacije koje su za njih značajne, a djeca koja gledaju ovu zamišljenu igru i sama vjeruju da je stvarna. S obzirom na to da je svaka dječja igra stvaralaštvo, ona je izvrsno polazište za uvođenje djece u scensko stvaralaštvo, ističe Kunić (1990).

Dječja igra obiluje dramskim zapletima, a valja istaknuti kako za vrijeme igre djeca ne oponašaju odrasle, već bivaju uživljena u vlastitu ulogu dok stvaraju originalnu situaciju. Upravo ta uživljenost doprinosi kvaliteti i zanimljivosti dramske igre. U stručnoj se literaturi dramske igre smatraju prvom i najvažnijom etapom u organiziranom dramskom stvaralaštvu. One služe kako bi se sudionici igara potakli na stvaralaštvo - u njima se igrači uživljavaju u zadane situacije, preuzimaju potrebne uloge te dramski problem rješavaju zvukom i pokretom, prenosi Kunić (1990). Napominje kako su osnovna izražajna sredstva u dramskoj igri pokret, zvuk i riječ te dramske igre svrstava prema kriteriju sredstva izražavanja.

Igre u kojima je osnovno sredstvo izražavanja riječ, Kunić (1990) izdvaja: igre pamćenja, igre opažanja i koncentracije, igre razvijanja asocijacija, igre oslobađanja i upoznavanja djeteta, igre za razvijanje dramskog dijaloga, igre za bogaćenje rječnika, igre za stvaranje priče, igre za stvaranje dramske radnje te dramatizaciju. U nastavku slijede igre u kojima je osnovno sredstvo izražavanja pokret, a tu spadaju igre pantomime, igre kretanja i snalaženja u scenskom prostoru te igre identifikacije i transformacije. Na kraju spominje igre u kojima je osnovno sredstvo izražavanja zvuk, a tu spadaju ozvučena priča i igre za prepoznavanje i proizvođenje zvukova.

Uz to, Kunić (1990) razlikuje dramske igre prema cilju i namjeni te navodi igre socijalizacije, igre za razvoj govornog stvaralaštva, igre za upoznavanje i oslobađanje djeteta

te dramske igre za razvijanje sposobnosti scenskog izražavanja i razvoj psihičkih sposobnosti, a tu spadaju opažanje i koncentracija, mašta, mišljenje i pamćenje. Ladika (1987) naglašava da je od krucijalne važnosti da se u dramskim aktivnostima djetetu stvori poticajna atmosfera i da mu se daju pravi poticaji za razvoj i na kraju krajeva, da mu se omogući da slobodno razvija svoje stvaralačke sposobnosti. Djeci je potrebna samo jedna riječ da oko nje naprave priču, postavu scenu ili čak predstavu, da oslobode maštu i prikažu kako oni rješavaju dramski problem.

Kermek-Sredanović (1991) objašnjava kako će dijete riječju ili pokretom biti izazvano i provocirano, ali ne da bi oponašalo ono što je vidjelo, već da na doživljeno reagira u skladu sa svojim mogućnostima stvaranja i izražavanja. Zanimljivo je to da je svaki trenutak u kojem su djeca uživljena u lik, jedan jedini i neponovljivi. Isti se doživljaj ne može prenijeti dva puta. Bojović (2015) objašnjava kako su djeca rane i predškolske dobi ushićena kada im se omogući da probaju, dodirnu, dožive svijet oko sebe kroz sva svoja osjetila. Upravo u području dramskoga izražavanja dijete stječe harmoniju, odnosno koordinaciju emocija, misli i pokreta. Kroz dramsko izražavanje djeca mogu naučiti rješavati vlastite probleme.

Zadaća je odgojitelja da svojom toplinom i energijom koju prenosi na djecu stvori scenu tamo gdje scene nema te da otkriva kazalište u djeci, ističe Mrkšić (1971). Verall (2005) objašnjava kako je zadatak odgojitelja, odnosno osobe koja potiče dramsko izražavanje djece, odagnati samoograničavanje djece, važno je dovesti slobodu djece do najviše razine i izazvati ushićenje. Odgojitelj ne smije dopustiti djeci da se prilikom provođenja dramskih aktivnosti dosađuju, treba raditi po osjećaju i treba djeci dati priliku da uživaju u životu. U dramskim aktivnostima ne bi trebalo biti preciznih pravila u dječjem izričaju te njihove uratke ne bi trebalo procjenjivati i prosuđivati, već pokazati interes za razumijevanje pravog značenja pri čemu mogu pomoći sama djeca. Slunjski (2013) objašnjava kako za vrijeme djetetova izražavanja, odraslom uopće ne mora biti jasan djetetov uradak, njemu mora biti na umu da dijete promatra svijet širom otvorenih očiju.

U dramskoj igri djeca su slobodna i nesputana, prikazuju autentični dječji izraz, izražavaju svoje unutarnje biće, oslobađaju se, stoga oni koji su bili gledatelji, mogu vrlo brzo postati glumci. Glibo (2000) objašnjava kako djeca imaju snažnu potrebu za pretvaranjem mašte u stvarnost te kako dijete aktiviranjem svog stvaralačkog potencijala razvija maštu. Uz to, doživljaj vlastitog stvaralaštva, osjećaj sigurnosti da se vlastitim naporom može postići nešto novo daje snažan poticaj cjelokupnoj ličnosti djeteta. Od ostalih dobrobiti dramskog

izražavanja djece rane i predškolske dobi, Scher i Verall (2005) ističu kako drama povećava socijalnu osviještenost, fluentnost govora, samopouzdanje, samodisciplinu, samouvjerenost i samopoštovanje, poboljšava vještine u timskom radu, pročišćuje um i tijelo te služi za društveni i moralni odgoj. Dramsko izražavanje za djecu prije svega ima odgojni učinak, a također obogaćuje dijete spoznajno i emocionalno jer pokreće kreativnu nit u njemu. I sama Ladika (1970) shvaća kako umjetnost može pomoći djetetu u razvoju emocija, shvaćanju života, ali i za poticanje kreativnih procesa. Ladika (1970) naglašava da otvaranjem djetetu širokih horizonata stvaralaštva i uvođenjem djeteta u ljepotu stvaralačke akcije, u njemu se odgaja čovjek koji razumije ljude i teži napretku čovječanstva.

5. DRAMSKO IZRAŽAVANJE U PRAKSI

Važan cilj *Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) jest cjelovit razvoj, odgoj i učenje djece te razvoj njihovih kompetencija, a to je moguće postići samo ako se dijete shvaća kao cjelovito biće. Kompetencije i mogućnosti djece iste dobi mogu se međusobno razlikovati, no važno je poticati njihov razvoj te ih procjenjivati cjelovito upravo zato što uspješnost djeteta određuje istodobno splet različitih kompetencija. Ono što *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) nalaže jest važnost poticanja razvoja samopouzdanja, samopoštovanja i pozitivne slike o sebi kod djece, a to je moguće poticati korištenjem osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje koje je obrazovna politika Republike Hrvatske prihvatila iz Europske unije.

Jedna od osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje jest *Kulturna svijest i izražavanje*. Prema *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) ono što ova kompetencija promiče jest poticanje stvaralačkog izražavanja ideja, emocija i iskustva djeteta u nizu umjetničkih područja koja uključuju ples, glazbu te književnu, vizualnu i kazališnu umjetnost. Isti dokument nalaže kako je kroz aktivnosti koje se provode u dječjem vrtiću važno razvijati svijest djece o važnosti estetskih čimbenika te je važno poticati djecu na različite oblike stvaralačke prerade svojih iskustava i doživljaja, u nizu umjetničkih područja i izražajnih medija. Naglašava se kako se razvoj odgojno-obrazovne prakse i kurikulumu vrtića događa paralelno s razvojem novih znanja odgojitelja i ostalih djelatnika vrtića, a za to im je neophodno osigurati kontinuirani profesionalni razvoj.

Ono što je iz *Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) moguće iščitati jest kako u temeljnom dokumentu o odgoju i obrazovanju djece rane i predškolske dobi nije napisano ništa više o dramskom odgoju djece, osim općenito o važnosti prisustva umjetnosti i kulture u dječjem vrtiću. Gruić, Vignjević i Rimac Jurinović (2018) podsjećaju kako je dramska umjetnost jedna od drevnih umjetnosti koja još uvijek nije podržana teorijom i metodikom u dječjim vrtićima u Hrvatskoj. Zanimljiv je navod Kermek–Sredanović (1991) kako je 1983. godine Zavod za prosvjetno-pedagošku službu Socijalističke Republike Hrvatske objavio *Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta* s programima namijenjenima djeci rane i predškolske dobi te u kojima je scenska kultura dobila značajno mjesto. U *Osnovama* (1983) je dijete prihvaćeno ne samo kao gledatelj, već i kao stvaratelj, a za odgojitelje su bili propisani programski sadržaji koje su trebali provoditi s djecom u skupini.

Kermek–Sredanović (1991) ističe kako je u *Programu odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću* iz 1970. dramski odgoj djece bio zanemaren, no, danas (nažalost ili na sreću) nemamo jasno definirane programske odrednice dramskoga odgoja u vrtiću i (školi), a *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) oslanjajući se na autonomiju i stručnost odgojitelja omogućava provođenje aktivnosti iz niza umjetničkih područja, uzevši u obzir kako se pretpostavlja da će odgojitelji s djecom provoditi aktivnosti iz svakog pojedinog umjetničkog područja koristeći znanje koje su stekli vlastitim stručnim i cjeloživotnim usavršavanjem.

No, pritom valja istaknuti sljedeći problem koji spominje i Krušić (2018), a to je činjenica kako je broj hrvatskih stručnih rasprava o dramskoj pedagogiji zanemariv, stoga ni s te strane odgojitelji nemaju preveliku potporu. Krušić u predgovoru knjige *100+ ideja za dramu* (2005) govori o istoj problematici te dodatno naglašava kako u Hrvatskoj ne postoje dramske škole ili pak udžbenici namijenjeni praktičnom radu s djecom. Glibo je 2000. godine objavivši knjigu pod nazivom: *Lutkarstvo i scenska kultura: prema programima hrvatskih sveučilišta* istakao kako ne postoje udžbenici koji bi smjernicama i okvirima fakultetskih programa kolegija „Lutkarstvo i scenska kultura“ studentima Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja približili lutkarstvo, lutkarsku scensku kulturu i kazalište uopće. Glibo objašnjava (2000) kako je temeljni problem u nepristupačnosti osnovne literature, a u tome se slaže i Perić Kraljik (2009).

6. PRIKAZ DRAMSKIH RADIONICA

Osviještena važnošću dramskog izražavanja djece u dječjem vrtiću, odlučila sam osmisliti pet dramskih radionica u trajanju od 45 minuta. Prilikom osmišljavanja aktivnosti koje bih mogla provoditi s djecom, vodila sam se mišlju da aktivnosti moraju djeci biti zabavne, da moraju poticati njihovu kreativnost, olakšavati im usvajanje ishoda propisanih obrazovnim dokumentima i na koncu, da moraju biti primjerene njihovoj dobi. Tematski su radionice raznovrsne (o važnosti održavanja osobne higijene, odnosno svakodnevnog pranja zubi, o zajedništvu i prihvaćanju različitosti, o zdravoj prehrani te o utjecaju televizije i tehnologije na čovjeka te o korištenju slobodnog vremena) i objedinjuju dramsko pedagoške ciljeve i ciljeve predviđene *Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014). Na kraju svake radionice provedena je evaluacija. Od pet osmišljenih dramskih radionica, u dječjem sam vrtiću u sklopu stručno-pedagoške prakse provela samo dvije: radionicu u kojoj bih djecu upoznala s ponekim dramskim igrama i tehnikama (Dramska radionica 1) te dramsku radionicu *Tigrić Jakov i pa-pa televizoru*.

S obzirom na to da sam na stručno-pedagoškoj praksi nisam stigla provesti svih pet dramskih radionica s djecom, napominjem kako ih imam u planu provesti. Dramske su radionice bile provođene u starijoj odgojnoj skupini. Nakon svake provedene radionice provedena je evaluacija s djecom uz pomoć palica na kojima je bilo nacrtano sretno ili tužno lice te sa odgojiteljicom skupine. U nastavku su prikazane dramske radionice koje sam osmislila sa datumima kada su izvođene.

Datum izvođenja: 8. travnja 2022.

DRAMSKA RADIONICA 1.

Ciljevi radionice: - osiguravanje dobrobiti za dijete (osobna, emocionalna i tjelesna, obrazovna i socijalna) – prema NKRPOO (2014) – uključuje razvoj motoričkih vještina, otvorenost djeteta prema novim iskustvima, kreativnost i stvaralački potencijal djeteta, zajedničko djelovanje djeteta s drugima...

- upoznati djecu s dramskim aktivnostima
- poticanje kreativnosti kod djece
- poticanje dramskog i jezičnog izražavanja
- stvaranje dramskog doživljaja
- stjecanje dramskog iskustva

Trajanje (ukupno 45 minuta)

Ova dramska radionica je osmišljena kako bi upoznala djecu s nekim dramskim igrama i tehnikama, koje ću kasnije iskoristiti u osmišljavanju radionice procesne drame.

Kako bismo se opustili, tresemo cijelo tijelo.

Dramska igra Predstavi se i izvedi neki zvuk – djeca su u formaciji kruga. Svako dijete kaže svoje ime i uz njega napravi neki zvuk. Igra se nadograđuje na način da svako iduće dijete ponavlja sva imena i zvukove koje su izrekla djeca prije njega samog, a zatim dodaje svoje ime i zvuk.

8 minuta

Dramska igra Frankenstein – djeca stoje u krugu, a u središtu kruga je dijete koje igra Frankensteina. Frankenstein se kreće u krugu prema nekom djetetu s ispruženim rukama i pokušava ga uhvatiti za ramena, pritom se ne smije kretati brzo i ne smije hvatati prve do sebe. Kako ga Frankenstein ne bi uhvatio, dijete uspostavlja isključivo kontakt očima s djetetom koje stoji nasuprot njega kako bi ga to dijete spasilo. Djeca se spašavaju na način da kažu ime „ugroženog“ djeteta. Budući da su u pitanju djeca vrtićke dobi, igra se neće igrati na ispadanje već na zamjenu mjesta Frankensteina i uhvaćenog djeteta.

8 minuta

Dramska igra Reci svoje ime kao da... – voditelj proziva djecu nasumično i zadaje im način na koji moraju izreći svoje ime (na primjer, reci svoje ime kao da si ljut/ljuta, kao da te boli zub, sa začepljenim nosom, kao da si tužan/tužna...)

2 minute

Dramska igra Hodaj kao da... – djeca se slobodno kreću po prostoru, a voditelj im zadaje na koji način da hodaju (na primjer, hodaj kao da si na

3 minute

<p>vrućem pijesku, po razlivenom ljepilu, po kamenčićima koji budu stopala, kao da te žulja cipela, kao poslovni čovjek, kao robot...)</p>	
<p>Dramska igra Prijevozna sredstva – djeca se slobodno kreću po prostoru, a voditelj im govori na koji način da se kreću (na primjer, kreni čamcem, motociklom, autom, izađi iz auta, obuj role i kreni, stani, plivaj...)</p>	3 minute
<p>Dramska igra Gdje smo? Kako se snaći? - kombiniramo s dramskom tehnikom pantomime. Djeca su podijeljena u male grupe koje moraju riješiti određene situacije isključivo pokretom (na primjer, u gradu smo i iznenada počne kiša. Što ćete učiniti? Ili, stojite u redu u trgovini i netko se pokušava progurati u redu ispred vas. Kako ćete riješiti situaciju?</p>	10 minuta
<p>Dramska igra Životinje – djeca su podijeljena u tri do četiri skupine. Svaka skupina oponaša glasanje neke životinje. Kad se dogovore, voditelj provjerava imaju li sve skupine drugačije zvukove, a zatim daje znak da se djeca mogu slobodno kretati po prostoru. U jednom trenutku djeca zatvaraju oči i njihov je zadatak da se članovi svake od skupina pronađu isključivo po zvuku. Kada se pronađu, hvataju se za ruke i traže druge članove skupine oslanjajući se na zvuk. U trenutku kad su svi članovi skupine na okupu, oni prestaju s oponašanjem zvukova životinja.</p>	5 minuta
<p>Dramska igra Tropska kiša – cilj ove igre je proizvesti zvuk tropske kiše vlastitim tijelom. Djeca su podijeljena u četiri skupine. Na početku svako dijete iz svake skupine trlja dlan o dlan. Na voditeljev znak, druga skupina počne pucketati prstima, a ostale skupine i dalje trljaju dlan o dlan. Zatim, opet na voditeljev znak, treća skupina kreće s tapšanjem svojih natkoljenica, dok ostale skupine rade ono što su radile do sad. Na kraju voditelj da znak i četvrtoj skupini te ona kreće lupkati nogama o pod. Svaka od skupina sada radi svoj zadatak, a prostorijom odjekuje zvuk padanja kiše.</p>	
<p>4.DIO: evaluacija radionice</p>	2 minute
<p>Svako dijete ima u ruci znak 😊 ili ☹️. Voditelj postavlja pitanja, a djeca odgovaraju na način da podižu znak koji vrijedi u njihovom slučaju. Dakako, potiče se da djeca obrazlože svoje odgovore.</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Je li radionica bila zanimljiva ? 2. Je li nešto bilo teško? 3. Biste li voljeli ponoviti ovo što smo sad radili? 4. Je li radionica trajala predugo? 5. Jeste li ikada radili nešto slično? 6. Koju ocjenu dajete voditelju ove radionice? 	3 minute

Datum izvođenja: 2. svibnja 2022.

DRAMSKA RADIONICA: *Tigrić Jakov i pa-pa televizoru*

Ciljevi radionice: - osiguravanje dobiti za dijete (osobna, emocionalna i tjelesna, obrazovna i socijalna) – prema NKRPOO (2014) – uživanje u različitim interakcijama i aktivnostima; samoiniciranje i samoorganiziranje vlastitih aktivnosti; uspješno funkcioniranje i razvijanje osobnih potencijala; uspješno socijalno funkcioniranje i razvijanje socijalnih kompetencija

- poticanje kreativnosti kod djece
- poticanje dramskog i jezičnog izražavanja
- stvaranje dramskog doživljaja
- stjecanje dramskog iskustva
- rješavanje nelagode pri scenskim nastupima

Trajanje (ukupno 45 minuta)

1. DIO: zagrijavanje i motivacija za rad

Dramska igra Ritam-mašina – djeca pokretom i zvukom dočaravaju kako izgleda televizor iznutra.

2 minute

Čitanje zadane priče *Tigrić Jakov i pa-pa televizoru*

8 minuta

Igra Traženje predmeta – djeca izađu iz prostorije, a za to vrijeme voditelj radionice sakrije u sobi daljinski upravljač od televizora. Djeca ulaze u prostoriju i traže skriveni predmet. Kada ga ugledaju, nikome ne kažu gdje se nalazi već samo sjednu na tepih kako bi dali znak da su pronašli daljinski upravljač.

3 minute

2. DIO: središnji dio

Dramska tehnika Pantomima – zadatak jest prikazati televizijski program s isključenim zvukom. Djeca su podijeljena u skupine i zadani su im problemski zadatci koje moraju riješiti bez pričanja (na primjer, u trgovini, na autobusnoj stanici, u banci, u redu za poštu, gladni gosti...). Ovaj zadatak kombinirati s tehnikom unutrašnjeg monologa i zamrznutih slika.

12 minuta

Usustavljanje – Brbljaonica – voditelj radionice ima zadatak najaviti televizijsku emisiju Brbljaonica, a nakon toga daje djeci smjernice za pričanje. Djeca govore o vlastitim iskustvima: imaju li svi vlastite mobilne telefone i zašto neki nemaju; gledaju li televiziju – koliko često i kakve sadržaje; brani li im netko od ukućana da su stalno izloženi ekranima i što im govore, zašto su ekrani loši; zašto djeca sama misle da

4 minute

<p>je gledanje televizije i igranje igrica štetno; jesu li za vrijeme <i>lockdowna</i> ili samoizolacija provodili više vremena pred televizijom/računalom/mobitelom?...</p> <p>Dramska igra Jednominutna priča – igra je koncipirana kao televizijski prilog u kojem djeca moraju izmisliti najzabavnije aktivnosti koje mogu raditi u slobodno vrijeme, a da te aktivnosti ne uključuju ekrane.</p>	<p>10 minuta</p>
<p style="text-align: center;">3. DIO: završni dio</p> <p>Dramska igra Kiparstvo – djeca su podijeljena u parove. Jedno dijete jest kipar, a drugo dijete je <i>glina</i> od koje kipar mora napraviti skulpturu. Kad svi kipare postave svoje kipove, održava se izložba na temu Slobodno vrijeme.</p>	<p>3 minute</p>
<p style="text-align: center;">4.DIO: evaluacija radionice</p> <p>Svako dijete ima u ruci ima znak 😊 ili 😞. Voditelj postavlja pitanja, a djeca odgovaraju na način da podižu znak koji vrijedi u njihovom slučaju. Dakako, potiče se da djeca obrazlože svoje odgovore.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Je li radionica bila zanimljiva ? 2. Je li bilo što bilo teško? 3. Biste li voljeli ponoviti ovo što smo sad radili? 4. Je li radionica trajala predugo? 5. Jeste li ikada radili nešto slično? 6. Koju ocjenu dajete voditelju ove radionice? 	<p>3 minute</p>

<p>Datum izvođenja: nije provedena</p> <p style="text-align: center;">DRAMSKA RADIONICA: <i>Gric i Grec</i></p>
<p>Ciljevi radionice: - osigurati dobrobiti za dijete (osobna, emocionalna i tjelesna dobrobit, obrazovna i socijalna dobrobit) – prema NKRPOO (2014) – usvajanje higijenskih, prehrambenih i kretnih navika kao preduvjeta zdravlja, radoznalost i inicijativnost djeteta, kreativnost i stvaralački potencijal, odgovorno ponašanje prema sebi</p> <p style="text-align: center;">- građenje fiktivnog svijeta improvizacijom</p>

<ul style="list-style-type: none"> - poticanje kreativnosti i stvaralaštva kod djece - poticanje dramskog i jezičnog izražavanja - stvaranje dramskog doživljaja - užitak u zajedničkom stvaranju i igranju 	
Trajanje (ukupno 45 minuta)	
1. DIO: zagrijavanje i motivacija za rad	
<p>Dramska igra Pozdrav, zubarice! – djeca sjede u krugu, a jedno je dijete u središtu kruga zatvorenih očiju. Voditelj daje znak očima djetetu koje mora pozdraviti riječima <i>Pozdrav, zubarice</i>. Dijete koje ima zatvorene oči mora pogoditi tko ga je pozdravio.</p>	3 minute
<p>Čitanje slikovnice <i>Gric i Grec</i>. Slikovnicu su napisali Ljubica Vranić i Salih Isaac.</p>	8 minuta
2. DIO: središnji dio	
<p>Igra Smisli ime i upoznaj se – nakon što su čuli priču, djeca smišljaju kako bi se oni zvali da su bakterije. Nakon toga se upoznaju pružajući si ruke i predstavljajući se imenom djeteta koje im se posljednje predstavilo. Na kraju provjeravamo tko se sjeća koliko izmišljenih imena.</p>	3 minute
<p>Rad u skupinama - Djecu podijelimo u tri do četiri skupine i damo im zadatak da promisle koja bi bila specijalnost te skupine bakterija (na primjer: napadanje i bušenje zuba oštrim šiljcima; ili što god djeca ponude). Djeca izlažu specijalnosti svoje skupine.</p>	3 minute
<p>Dramska igra Bakterije napadaju zube – djeca stoje u krugu (kao zdrava caklina koja štiti zube od prodora bakterija) i drže se za ruke. Izvan kruga je neka određena skupina bakterija koju su djeca izmislila u prethodnom zadatku, a unutar kruga je dijete koje igra zdravi zub. Zadatak je da caklina štiti zub, odnosno dijete u središtu kruga kako bakterije izvana ne bi ušle unutar kruga i zdravom zubu nanijele štetu (ulovile ga). U idućem krugu ove igre, djeca koja se nalaze izvan kruga su bakterije iz neke druge skupine.</p>	3 minute
<p>Dramska tehnika Anđeo i vrag – djecu podijelimo po pola, a jedno dijete neka ostane sjediti na sredini sobe. Jednoj skupini damo titulu anđela, a drugoj skupini damo titulu vraga. Skupina koja ima funkciju anđela treba uvjeriti dijete koje sjedi na sredini sobe koliko je važna zdrava prehrana i jedenje voća i povrća, dok skupina koja ima titulu vraga mora uvjeriti dijete zašto bi se trebalo nastaviti hraniti nezdravo.</p>	6 minuta

Usustavljanje – Vrući stolac – djeca koja se jave kao dobrovoljci ulaze u uloge stomatologa te Grica i Greca i pričaju u zaštiti zuba.	5 minuta
3. DIO: završni dio	
Dramska igra Stomatološka ordinacija – djeca sjede u krugu i svakom djetetu se dodijeli ime nekog pojma koji ima veze sa zaštitom zuba (pasta za zube, četkica za zube, zubar...). Jedno dijete nema stolac i da bi sjelo, proziva jedan od navedenih pojmova. U tom trenutku svi koji predstavljaju taj pojam, ustaju i mijenjaju mjesta, a pritom ne smiju sjesti na svoje mjesto. Također, se može viknuti <i>Stomatološka ordinacija!</i> i tada svi sudionici igre mijenjaju mjesta.	3 minute
Likovni zadatak - nacrtaj Grica i Greca.	7 minuta
4.DIO: evaluacija radionice	
Svako dijete ima u ruci znak 😊 ili ☹️. Voditelj postavlja pitanja, a djeca odgovaraju na način da podižu znak koji vrijedi u njihovom slučaju. Dakako, potiče se da djeca obrazlože svoje odgovore.	4 minute
<ol style="list-style-type: none"> 1. Je li radionica bila zanimljiva ? 2. Jeste li naučili nešto novo? 3. Biste li voljeli ponoviti ovo što smo sad radili? 4. Je li radionica trajala predugo? 5. Jeste li ikada radili nešto slično? 6. Koju ocjenu dajete voditelju ove radionice? 7. Jeste li uživali? 	

Datum izvođenja: nije provedena

DRAMSKA RADIONICA: *Elmer*

Ciljevi radionice: : - osigurati dobrobiti za dijete (osobna, emocionalna i tjelesna dobrobit, socijalna dobrobit) – prema NKRPOO (2014) – samoprihvatanje djeteta, razumijevanje i prihvaćanje drugih i njihovih različitosti; zajedničko djelovanje djeteta s drugima; etičnost,

solidarnost i tolerancija djeteta u komunikaciji s drugima; osjećaj prihvaćenosti i pripadanja; percepciju sebe kao člana zajednice koji ima priliku i mogućnosti pružanja doprinosa zajednici

- upoznati djecu s dramskim igrama i tehnikama
- poticanje dramskog i jezičnog izražavanja
- stvaranje dramskog doživljaja
- poticanje kreativnosti i stvaralaštva kod djece

Trajanje (ukupno 45 minuta)

1. DIO: zagrijavanje i motivacija za rad

Dramska igra Ogledalo – igra u paru. Jedno dijete pokazuje određene pokrete, a drugo ponavlja isto kao da je njegov odraz u ogledalu.

3 minute

Dramska igra Pauci i muhe - djecu podijelimo po pola. Jedan dio djece sjedi na stolicama (muhe) koje su formirane u krug, a drugi dio djece stoji iznad njih (pauci). Jedan pauk ima prazni stolac ispred sebe. Njegov je zadatak uspostaviti kontakt očima s drugom muhom i pozvati ju k sebi na svoj stolac. Ostali pauci moraju čuvati i zadržati svoje muhe kako one ne bi pobjegle.

4 minute

Dramska igra Pronađi para – djeca su podijeljena u dva kruga, jedan unutar drugog. Svaki se krug vrti u suprotnu stranu (može se pjevati i neka pjesma koja je poznata djeci). Kada voditelj kaže *Stop!*, djeca iz jednog kruga moraju naći para u drugom krugu.

3 minute

Čitanje priče *Elmer*. Slikovnicu je napisao i ilustrirao David McKee.

10 minuta

2. DIO: središnji dio

Dramska igra Elmere, Elmere, možemo li prijeći rijeku – jedno dijete igra Elmera te stoji nasuprot sve ostale djece. Djeca ispituju Elmera pitanje *Elmere, Elmere, možemo li prijeći rijeku?*, a Elmer odgovara da mogu prijeći svi koji na sebi imaju nešto zajedničko, primjerice crvenu majicu. Tada svi koji na sebi imaju crvenu majicu prelaze rijeku i staju iza Elmera. Igra se ponavlja sve dok sva djeca ne prijeđu na drugu stranu.

6 minuta

Dramska igra Nečiji dan – kako je Elmer u priči imao svoj dan, tako voditelj odabire dijete čiji će se dan slaviti. Sva djeca moraju prikazati kako se to odabrano dijete ponaša, koje rečenice često ponavlja, reći čime se voli igrati i slično. Pokušamo navesti djecu da navode samo pozitivne činjenice o tom djetetu.

6 minuta

Dramska igra Slonovski nogomet – djeca stoje u krugu u raskoračnom stavu, dok su im ruke spojene dlanovima poput surle. Djeca pokušavaju

3 minute

<p>„surlama“ zabiti gol drugoj djeci, odnosno, cilj da lopta prođe drugom djetetu kroz noge.</p>	
<p style="text-align: center;">3. DIO: završni dio</p> <p>Dramska igra Ponovi pokret i dodaj svoj – djeca stoje u krugu. Svako dijete ponovi pokret koje je pokazalo dijete prije njega, a zatim napravi novi pokret.</p>	5 minuta
<p style="text-align: center;">4. DIO: evaluacija radionice</p> <p>Svako dijete ima u ruci znak 😊 ili 😞 . Voditelj postavlja pitanja, a djeca odgovaraju na način da podižu znak koji vrijedi u njihovom slučaju. Dakako, potiče se da djeca obrazlože svoje odgovore.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Je li radionica bila zanimljiva ? 2. Je li bilo što bilo teško? 3. Biste li voljeli ponoviti ovo što smo sad radili? 4. Je li radionica trajala predugo? 5. Jeste li ikada radili nešto slično? 6. Koju ocjenu dajete voditelju ove radionice? 	5 minuta

Datum izvođenja: nije provedena

DRAMSKA RADIONICA: *Medvjedići i nezdrava hrana*

Ciljevi radionice: - osiguravanje dobrobiti za dijete (osobna, emocionalna i tjelesna, obrazovna i socijalna) – prema NKRPOO (2014) – usvajanje higijenskih, prehrambenih i kretnih navika kao preduvjeta zdravlja, radoznalost i inicijativnost djeteta, kreativnost i stvaralački potencijal, odgovorno ponašanje prema sebi

<ul style="list-style-type: none"> - poticanje kreativnosti kod djece - poticanje dramskog i jezičnog izražavanja - stvaranje dramskog doživljaja - stjecanje dramskog iskustva 	
Trajanje (ukupno 45 minuta)	
1. DIO: zagrijavanje i motivacija za rad	
Dramska igra Zip-Zap – djeca stoje u krugu. Osoba koja kreće s igrom uspostavi kontakt očima s drugim igračem i kaže mu <i>zip</i> . Druga osoba uspostavlja kontakt očima s trećom osobom i kaže joj <i>zap</i> , i tako u krug.	5 minuta
Dramska igra Voćna salata – ovoga puta, igra je prilagođena temi, stoga koristimo termine nezdrave hrane. Djeca sjede u krugu i svakom djetetu se dodijeli ime neke nezdrave hrane (pizza, čokolada, bombon...). Jedno dijete nema stolac i da bi sjelo, proziva jednu vrstu hrane. U tom trenutku svi koji predstavljaju tu hranu, ustaju i mijenjaju mjesta, a pritom ne smiju sjesti na svoje mjesto. Također, se može viknuti riječ Slatkiši i tada svi sudionici igre mijenjaju mjesta.	5 minuta
Čitanje zadane priče <i>Medvjedići i nezdrava hrana</i> .	10 minuta
2. DIO: središnji dio	
Dramska igra Što bi se dogodilo – djecu podijelimo u skupine. Svaka skupina promišlja i na kraju iznosi svoje misli. Što bi se dogodilo kada bi: a) u svijet voća i povrća stigla obitelj hamburgera; b) kako bi to izgledalo kada bi sva nezdrava hrana nestala; c) kako bi izgledao hamburger kada bi se salata, rajčica i krastavci pobunili te više ne bi željeli biti dio hamburgera.	9 minuta
Dramska tehnika Vrući stolac – ova aktivnost povezana je s prošlom. Na vrući stolac dolazi dijete u ulozi rajčice, predsjednik Zemlje Povrća, dijete iz obitelji hamburgera koje treba krenuti u novu školu ili bilo koji lik kojeg djeca izmisle i ponude. Ostali postavljaju pitanja, a osoba na vrućem stolcu daje odgovore.	7 minuta
3. DIO: završni dio	
Dramska igra Zamisli da si voće ili povrće – dijete koje dolazi na stolicu koja je postavljena u sredini sobe, zamišlja da je neko voće ili povrće i navodi zašto ga treba jesti, a ostala djeca ispituju pitanja kako bi doznali koje voće ili povrće je u pitanju.	6 minuta
4. DIO: evaluacija radionice	

Svako dijete ima u ruci ima znak 😊 ili 😞. Voditelj postavlja pitanja, a djeca odgovaraju na način da podižu znak koji vrijedi u njihovom slučaju. Dakako, potiče se da djeca obrazlože svoje odgovore.

1. Je li radionica bila zanimljiva ?
2. Je li bilo što bilo teško?
3. Biste li voljeli ponoviti ovo što smo sad radili?
4. Je li radionica trajala predugo?
5. Jeste li ikada radili nešto slično?
6. Koju ocjenu dajete voditelju ove radionice?

3 minute

7. VREDNOVANJE U PODRUČJU DRAMSKOGA IZRAŽAVANJA

U odgojno-obrazovnome radu valja nakon odrađenih planiranih aktivnosti vrednovati provedeno. Na taj način odgojitelj dobiva jasnu sliku o svome radu, ali ujedno i ideje kako da u idućim aktivnostima poboljša svoj rad i pristup djeci i aktivnostima. U trenutcima u kojima aktivnosti vrednuju djeca i odgojitelji, proces učenja postaje vidljiv jer se dobivaju uvidi u rad iz više perspektiva. Valja istaknuti kako je važno poslušati mišljenja djece jer su oni aktivni sudionici odgojno-obrazovnog procesa. Vrednovanje je također važno u svakom obliku dramsko pedagoškog rada, a posebice u području dramskoga izražavanja.

Provedene dramske radionice vrednovala su djeca koja su u njima sudjelovala te njihova odgojiteljica. U prvoj dramskoj radionici sudjelovalo je dvadesetero djece, a evaluacija na kraju radionice pokazala je sljedeće rezultate: šesnaestero djece izjavilo je da im je radionica bila zanimljiva i da bi voljeli ponoviti aktivnosti koje su radili. Devetnaestero djece izjavilo je da im ništa nije bilo zahtjevno za izvođenje. Sedamnaestero djece izjavilo je da radionica nije trajala predugo. Na pitanje jesu li ikada radili nešto slično, djeca odgovaraju da su im od ranije poznate pantomima i Tropska kiša. Kao omiljene aktivnosti izdvojili su rad u manjim skupinama i pantomimu.

U drugoj dramskoj radionici koja je provedena (*Tigrić Jakov i pa-pa televizoru*), sudjelovalo je šesnaestero djece. Evaluacijom je utvrđeno kako petnaestero djece misli da je radionica bila zanimljiva i da bi voljeli ponoviti aktivnosti koje su radili. Također petnaestero djece smatra kako radionica nije trajala previše dugo i kako aktivnosti nisu bile zahtjevne. Na pitanje jesu li ikada radili nešto slično, djeca ponavljaju odgovor pantomima i dodaju aktivnost traženja predmeta.

7.1. Samoevaluacija

Isprva sam pomislila kako će 45 minuta planiranih aktivnosti za djecu od šest godina biti previše, no pokazalo se da nije bilo tako. Budući da su ove dramske aktivnosti djeci u globalu bile nepoznate, u aktivnosti su ulazili s oprezom i rekla bih, blagom dozom straha od podsmjeha ostale djece, no ipak su se u svakoj dramskoj igri snašli odlično. U svakoj je radionici jedan od glavnih ciljeva bio potaknuti kreativnost među djecom, a ovim se aktivnostima to zaista postiglo, djeca su vlastitom maštom dolazila do izrazito, usudila bih se

reći začuđujuće kreativnih rješenja, primjerice, djeca su gazila skakavce koji su ih napadali te su u restoranu doveli nervozne goste, psa koji želi skočiti na tuđi stol, vlasnika koji ne mari na svoga psa i nespretnog konobara.

Aktivnosti su bile organizirane na način da su se izmjenjivale statičke i dinamičke te smatram da se time postigao balans i da se na taj način pažnja i koncentracija djece održala svih 45 minuta. Ideja je bila da se ovim dramskim radionicama dodatno razvija sposobnosti druženja djece jednih s drugima, osobito prilikom planiranja i dogovaranja aktivnosti. Također bih istakla kako se ovakvim pristupom nastojao poticati razvoj samopouzdanja i pozitivne slike djece o njima samima, naročito u situacijama kada su radili u timovima, zajedno planirali i dogovarali se. Njihova želja za ulaganjem napora radi postizanja cilja bila je i više nego očigledna jer su zaista bili uživljeni u sve što su radili. Mogućnost da smiju biti glasni, da smiju ispuštati neartikulirane zvukove, pa čak i trčati po cijeloj sobi dnevnog boravka, pridonijela je pobuđivanju svih njihovih osjetila, a u krajnjem slučaju i kvaliteti njihova rada. S obzirom na to da sam osmislila pet dramskih radionica, žao mi je što nisam uspjela s djecom provesti svih pet, budući da su djeca zaista uživala tijekom provođenja dramskih aktivnosti te ću svakako prvom prilikom i ostale radionice isprobati u praksi.

7.2. Mišljenje odgojitelja

Sve planirane aktivnosti studentica je realizirala te je njihovo trajanje bilo oko 45 minuta, onako kako je bilo planirano. Djeca su pozitivno reagirala i bilo im je interesantno te nije padala koncentracija. Djeca su pokazala svoju kreativnost i uživanje u igrama te empatiju – pomagali su jedni drugima. Smatram ovu radionicu korisnom jer potiče djecu na razmišljanje, razvija maštu, kreativnost i izražavanje emocija. Studentica je jako pozitivna te tako i djeluje na djecu. Prilagodila se djeci, pohvaljivala za svaku radnju čak i ako djeca nešto nisu dobro napravila ili zapamtila, to su joj ujedno i smjernice za buduće aktivnosti.

8. ZAKLJUČAK

Provođenje dramskih aktivnosti zaista sa sobom donosi pregršt pozitivnih utjecaja na djecu rane i predškolske dobi, pokazuju to vrijedni ranije citirani izvori, ali i moja osobna iskustva. Brojni stručnjaci poput Supeka (1987) i Ladike (1970) naglašavaju kako su iskustva koja dijete stekne u razdoblju rane dobi najvažnija jer određuju kakav će čovjek biti u odrasloj dobi. Sudjelovanje u dramskim aktivnostima donosi iskustvo pomoću kojeg dijete gradi vlastitu ličnost, uči o emocijama i o načinu na koji ih može regulirati. Dramskim izražavanjem i upoznavanjem djeteta s brojnim likovima i situacijama, dijete odlučuje kakvo će biti, što mu se sviđa i što mu je važno u životu te stječe pozitivan stav o životu općenito i uči o pravilnom odnosu čovjeka prema drugom čovjeku.

Aktivnim sudjelovanjem u dramskim aktivnostima, dijete aktivira svoj stvaralački potencijal, razvija maštu i kreativnost, oslobađa se i biva ispunjeno i sretno. Valja istaknuti kako nije važno poticati stvaralački potencijal samo kod neke djece ili individue, već je posao odgojitelja da svoj djeci omogući kreiranje, duhovno zadovoljstvo, uspjeh, spontanost, zaigranost, traganje i na kraju krajeva, uživanje u plodovima svoga rada koji donose i razvoj samopouzdanja i samopoštovanja. Uživljavanjem u dramske igre i dramske tehnike, djeca su prirodna, zaboravljaju da glume. Odgojitelj svojom energijom mora zainteresirati djecu te podići dječju motiviranost na najviši stupanj. Na taj će način djeci ideje same dolaziti na um, a njihova će želja za učenjem i istraživanjem svakoga dana biti sve veća.

Poticanjem dramskog izražavanja djeci se bogati rječnik te ih se potiče da razvijaju prihvatljive socijalne odnose. Djeca uče o važnosti samokontrole prilikom odlaganja potrebe za zadovoljenjem trenutnih želja i prilikom čekanja na red. Rad u velikim ili manjim skupinama zahtjeva slušanje i uzajamnu pažnju jednih na druge te uspostavljanje kompromisa. Prilikom rada u timu djeca imaju prilike čuti tuđa razmišljanja i spoznati da ne razmišljaju svi ljudi na isti način. Upravo takve akcije potiču dijete na kritičko mišljenje, prosuđivanje o vlastitim postupcima, ali i uvažavanje tuđeg mišljenja i različitosti. Odgojitelji bi trebali više pozornosti posvetiti ovakvom načinu rada jer sve što se radi u vrtiću može se djeci približiti uporabom scenskih mogućnosti, a samim time se i obogaćuje proces učenja te je djeci u vrtiću zabavnije. Kada moraju stvarati samostalno, kod djece se razvija inventivnost i povećava se mogućnost da jednoga dana budu uspješniji. Ne kaže se uzalud da dijete najbolje uči čineći.

S obzirom na to da se čovjek rađa s kreativnošću u sebi i da je dijete samo po sebi kreativno biće, odrasli bi trebali što više poticati dječju kreativnost i ne sputavati dječji kreativni potencijal. Razvoj kreativnosti uvelike utječe na osobni razvoj pojedinca, a razvoj novih, kreativnih ideja samo dovodi do razvoja samopouzdanja i samoprihvatanja. Podržavajuće ozračje dovodi do povećavanja intenziteta djetetove kreativnosti te se čak i suvremeni koncepti odgoja i obrazovanja temelje se na razvoju kreativnosti kod djece i mladih. Budući da su djeca rane dobi spontanija, odraslima je to odlična podloga da sustavno pokreću stvaralački potencijal djece.

Postavljajući dijete u zamišljene situacije, odgojitelj na taj način djeci može jednostavnije objasniti društvene odnose i pomoći im da se uklope u svijet. Koristeći dramske igre, odgojitelj može potaknuti djecu da spoznaju bit svojih problema te da otkriju na koji način da ih riješe. Važno je imati na umu da uvježbavanjem istih pokreta, pretjerano hvaljenje dječjih uradaka ili čak uplitanje odraslih ili podcjenjivanje dječjih radova dovodi do gašenja djetetove kreativnosti.

Zbog svih prednosti koje poticanje dramskog izražavanja donosi sa sobom, smatram da ga treba više poticati u dječjem vrtiću. Mnoga se djeca sa dramskim izražavanjem susreću tek u osnovnoj školi, iako postoje brojne dramske aktivnosti koje se mogu primjenjivati s djecom mlađih dobnih uzrasta. Iako u današnje vrijeme postoji više literature i ljudima je u globalu sve dostupnije, smatram da bi se odgojitelji trebali više angažirati kod poticanja dramskog izražavanja djece u dječjim vrtićima, jer naposljetku, ono sa sobom donosi pozitivne utjecaje na dječji rast i razvoj.

LITERATURA

- Bojović, D. (2015). *Više od igre - svijet u meni : dramske metode u radu s djecom*. Split: Harfa.
- Duran, M. (2001). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Glibo, R. (2000). *Lutkarstvo i scenska kultura : (prema programima hrvatskih sveučilišta)* . Zagreb: Ekološki glasnik.
- Gotovina, S. (2009). Dramski odgoj i predškolsko dijete - što, kad i kako. *Dramski odgoj*, str. 23-25.
- Gruić, I., (2002). Prolaz u zamišljeni svijet : procesna drama ili drama u nastajanju : priručnik za odgajatelje, učitelje, nastavnike i sve one koji se bave dramskim radom s djecom i mladima. Zagreb: Golden marketing
- Gruić, I., Vignjević, J., Rimac Jurinović, M. (2018). Kazališna/dramska umjetnost u odgojno-obrazovnome procesu: prijedlog klasifikacije i pojmovnika. U U. f. Zagrebu, *Višejezičnost i višekulturalnost kao izazov u obrazovanju danas i sutra* (str. 119-129). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Iveković, O. (2009). Našim najmlađima. *Dramski odgoj*, str. 23.
- Kermek-Sredanović, M. (1991). *Književno-scenski odgoj i obrazovanje mladih*. Zagreb: Školska knjiga.
- Krušić, V. (2018). *Kazalište i pedagogija : ideje, koncepti i shvaćanja odgojnih funkcija kazališnog/dramskog medija u hrvatskoj kulturi i pedagogiji 19. i 20. stoljeća do završetka Drugoga svjetskog rata*. Zagreb: Disput : Hrvatski centar za dramski odgoj.
- Kunić, I. (1990). *Kultura dječjeg govornog i scenskog stvaralaštva : iz prakse za praksu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ladika, Z. (1970). *Dijete i scenska umjetnost : priručnik za dramski odgoj djece i omladine*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ladika, Z. (1983). *Dramske igre*. Zagreb: Savez društava "Naša djeca".
- Mrkšić, B. (1971). *Riječ i maska : pristup scenskoj umjetnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. (2015). Dohvaćeno iz <https://mzo.gov.hr>:

<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf> , pristupljeno: 19.6.2022.

Perić Kraljik, M., (2009). *Dramske igre za djecu predškolske dobi* : (priručnik za odgojitelje), Osijek: Učiteljski fakultet

Scher, A. V. (2005). *100+ ideja za dramu.* Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj : Pili-Poslovi.

Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da - (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti* : priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje. Zagreb: Element.

Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga

Supek, R. (1987). *Dijete i kreativnost.* Zagreb: Globus.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristio drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)